

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Phimostomvs Scriptvrariorvm Iohannis Dietenbergii
Theologiae professoris profundiss. ac hæreticæ prauitatis
Inquisitoris vigilantiss. co[n]tra hæreticos æditus
Augustæ Anno M.D.XXX.**

Dietenberger, Johann

Coloniæ, 1532

VD16 D 1501

XVI. De Diuortio, tractatus specialis eiusdem authoris.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29398

IO ANNIS DIETENBERGII.

Bene vale in Christo Iesu Præfulum ornamentum, quem ille
Treuerianæ ecclesiæ & instaurandæ pietati, quâ diutissime
seruet incolumem. Confluentiæ M.D.XXXI.

¶ Tuæ Gratosiss. D. deuotiss. ac ditiss. Iohann. Dietenb.

SEQVITVR TRA-

CTATVS EIVSDEM AVTORIS DE DI

uortio, iam olim elaboratus, ad Clariss. viri non tam sangui-

ne quam virtute ac eruditione vere nobilē, Iuris docto-

rem D. Valentinum Tetenleben, Reuerendiss.

D. Archiepiscopi Magontini a Concilijs, R.

Ecclesiæ Cathedralis Magontinæ Canon.

& magnificū Præpositū Franc Kfurdī-

anū, olim scriptus, & his haud inuti-

liter adiunctus.

On modicæ perplexitatis inter nos sermo iam pri-
dem exoriebatur Clariss. doctor. Magnifice D.
Præposite, nimirum de separatis diuortio coniugi-
bus. An, videlicet, ex literalī scripturæ sensu pro-
baretur vtrunq; post diuortium debere innuptū manere, id
quod ego assereram, & tua Excellentia, verum minime du-
bitabat, sed in eo hærebat, q̄ hunc intellectum, non scriptura
imo potius ecclesiā p̄scripsisset, vt patet. XXXII. q. vii. Cui
opinionī nonnulli, nec abh̄ciendæ autoritatis viri, cum primis
doctiss. Erasmi noster R. (cui p̄cipue motiuis in suis Anno.
exp̄ssis moueri videbaris) subscribere videtur. Porro cum eas
Annotatiōes ad manum tūc non haberē, nec antea legissem,
respondere, q̄adusq; eaz; mihi copia fieret, distulī. Præsenta-
tis aut̄ X. Octob. per R. dominū Lambertū Pascualē, Carth.
apud Confluentiā Religiosiss. moderatōrē ac rectorē, ma-
gnæ eruditionis virum, meum singularem amicum mox cala-
mum admoui, & quod de diuortio affirmauerā, præsētib;us
firmare volui. Tuam tamen excellentiam cum primis ve-
lim præmonitam, me hic de matrimoniū dissolutione, seu his
quæ

DE DIVORTIO TRACR.

quæ contractum dirimunt matrimonium, nequaquam scripturum (Nam pro eodem non accipio diuortium & dissolutionem vinculi coniugalis) neq; summus quid Pontifex, quid ue ecclesia, circa coniugij direptionē possit, hic diffinire præsumo, sed meum duntaxat adnitar & reddere promissum, & ostendere propositum. Id vt fiat, primo omnium scripturæ dispiciendus est sensus. Dein catholicæ ecclesiæ producendus intellectus, Qui si variet a sensu scripturæ, habet tua Excellētia quod intendit. Sin, mei quoque compos ero propositi. At pro habendo indubitato scripturæ sensu, excutiendum, non iniuste, autumat Erasmus, quādo, qbus, qua occasione, de diuortio dictum sit, sed & quid agat qui loquitur. Sic enim veram, inquit, germanamq; sententiam deprehendemus. Hæc namq; præcipua clavis est ad intelligendam mysticam scripturam. Eam igitur de diuortio loquentem cum primis dispiciamus.

¶ De diuortio Moſen in primis locutum, omnes fere scribentes testantur, quando in veteris legis explanatione Iudæis, ob eorum malitiam seu duritiam, repudiij libellum indulſit Deuteronomij .xxiiij. Christus quoq; Saluator nŕ non nihil hac de re locutus est. Et primo qdem in euangelicæ legis explanatione corā solis discipulis in monte Matth. v. cap. Dein corā Pharisæis ipsum de hoc negotio tentantibus Matthæi xix. Mar. x. Luc. xvi. Quinetiam Beatum Paulum eius meminisse in aprico ē, priore ad Corint. vii. capitulo. Quia vero non de nomine quin potius de re disputatio est, nequaquam inanes verborum pugnas, Christianis semper vitandas, agemus, an videlicet & ubi nomenclaturam istā, diuortium scriptura prodat, sed an rem per illam significatam, coniugum videlicet, alioqui recte coniunctorum, legitimam aliquam separationem, ex scripturis habeamus. Iam igitur singulorum dicta excutiamus.

¶ Moſes primus huius negotij promotor, sic Iudæis loquitur. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem,

b iiij scribet

scribet libellum repudij, & dabit in manu ei⁹ & dimittet eam de domo sua, &c. Hūc textum vt diligēter expendamus, primum ad Erasmi regulam, quibus sit dictus, attēdamus. Si (inquit) acceperit homo vxorē & habuerit eam. His ergo Iudaeis dictus est, qui & acceperint vxores, & qui eas habuerint. Nec frustra adiectum crediderim, & qui eam habuerit. Nisi enim aliud quippiam Moses subindicare voluisset, quid opus erat hanc clausulam apponere, cum permissum esset, Si acceperit homo vxorem? Notissimum nanq; est, omnem qui acceperit, etiam habere vxorem, quamuis hunc ipsum habēdi modum Aristoteles alienissimum protulerit. At quid voluerit aperiamus. Qui textus simplici contentatur intellectu Mosen hic coniugum vtriusq; consensum in Matrimonio necessarium subindicasse dicet, vt videlicet vxorem accepisse, sit illam sui ipsius consensu tanquam coniugem excepisse. Habere vero, sit eam ipsius mariti consensione i suam admisisse & traduxisse. ¶ Porro qui altius speculatur, non solum Vicarium hunc consensum, sed aliud etiam quiddam pro recta diuortij seu repudij legis mox intelligendae intelligentia dicet hic notatum, nimirum vt accipere vxorem sed interueniente mutuo expresso consensu cum aliqua matrimonium contrahere. Id qd ex Gen. cap. xxiiij. notabiliter probatur. Vnde Moses eum accepisse dicet vxorem, q cum aliqua quę lege non prohibita, matrimonium (vtriusque interueniente consensione) contraxit. Vxorem autem habere, sit eam amplexu vxorio suam esse factam. Iacob enim licet acceperit, se tamen non habere putabat vxorem, donec ex more ingressus fuisset ad eam, Gen. xxix. Itaque Moses illum habere voluit vxorem, q vxorē amplexus esset, siue q cum vxore, quam accepit, matrimonium consummasset. Hoc ergo Mosaicus de diuortio siue rupudio textus inductus voluit. Qui acceperit vxorem, lege proculdubio non prohibitam, & cum ea matrimonium consummauerit, eiusmodi mulier si gratiam non inuenerit ante oculos ei⁹, &c. dimittet eam de domo sua. Ex quo infero repudij legē super consummato duntaxat matrimonio

DE DIVORTIO TRACT.

mino, alioqui legitime contracto, latam esse. Id quod & Saluator in euangelio testatur. Hac enim sibi proposita Mosai-
ca lege, Erunt, inquit, duo in carne vna. Itaque iam non sunt
duo, sed vna caro. At quomodo erunt in vna carne vel vna
caro, nisi nuptiarum interuenerit copula? Quod ergo deus
coniunxit in vna carne & vna caro sint, homo non separet.
Et mox subdit. Ego autem dico, Quicūq; dimiserit vxorem
excepta fornicationis causa, &c. Manifeste notans pmissum
diuortium, seu dimissionem vel repudium super his, qui in
vna carne iuncti, imo vna caro facti sunt. Neq; propter hoc
verum negauerim matrimonium, vbi carnalis abest copula,
sed dico legis repudium & exinde diuortiū, ex vi textus pri-
mum & potissimum habere locum, vbi consummatum est ma-
trimonium. Nam sentētia quæ de consummato matrimonio
super inferendo legali repudiō præmittitur, hæc eadem Euā-
gelico, quod ostendimus, diuortio præscribitur.

¶ Citatus proin legalis textus causam quoq; p quam re-
pudiō mediante, diuortiū fieri potuit, subiūgit dicēs, Et non
inuenerit gratiā ante oculos eius, propter aliquā scēditatem,
non quamcūq; videlicet, sed fornicariā, id quod Paulus Bur-
gēsis, nat⁹ olim Iudæus, & in Iudaismo legis Doctor promot⁹
post ad Chri fidē conuersus non indocte probat, rationem ex
legis textu desumēs, Chriq; verbis confirmās. Dein modus
quo dimissio seu diuortiū fieri potuit, p̄scribitur. Rapudiū, in-
quit, libellum scribet, & dabit in manu eius. Postremo ad qd
esset repudiū aperit. Et dimittet, ait, eam de domo sua. Vxo-
ris igitur de viri domo dimissio, sub repudialis libelli inscriptio-
ne facta, repudiū dī. Porro talis dimissio, diuortiū nomē apud
nos, ob causam infra dicendam, accepit. Talis inquam dimis-
sio, hoc est, non omni modo a lege viri liberatio, sed vxoris dū
taxat e domo viri abactio. Nam ob id dictum est, Dimittet
eam, & notanter adiecta clausula dimissionis restrictoria, de
domo sua. Quid est enim vxorem non prorsus a se, sed e do-
mo duntaxat dimittere, quam eam a domesticæ consuetudi-
nis & thori consortio propellere?

Math. 19.

Causa re-
pudiū Pau-
li Burgen.

Modus re-
pudiū.

At forsā

IOANNIS DIETENBERGII.

¶ At forsan de coniugij vinculo, maneat ne, an non, subdu-
bitur. Audire libeat ex ipso legislatore huius solutionem.
Qui, inquit, dimiserit uxorem suam & aliam duxerit, adulte-
rium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum & alij
nupserit, mœchatur. Quid clarius haberi posset? Vides q̃ in
diuortij negotio maritus & vxor ad paria iudicantur? Qui-
cunq; inquit, dimiserit, iuxta legis videlicet & euangelij præ-
scriptum, alias enim dimittere non licet. Matth. xix. uxorem
cum qua consummauit matrimonium, & aliam, priore dimis-
sa, videlicet adhuc viuente si duxerit, adulterium committit.
At qui hoc esse posset, si coniugum diuortium, coniugalis
quoq; vinculi ligaculum proscinderet? Similiter, ait, si vxor
dimiserit virum suum & alij nupserit, mœchatur. At quomo-
do mœchia notaretur, si ex diuortio esset a viri adhuc super-
stitis lege prorsus soluta? Vides nunc dimissionem, quam di-
uortium nominamus, talem esse oportere vt neutri, facto di-
uortio, liceat alteri nubere? Ex ipsis itaque Christi verbis ha-
bes, viri vel vxoris dimissionem, nomenclatura diuortij im-
portata, alterius quidem coniugis dimissionem, nullatenus
vero coniugij solutionem significare. Manet ergo post diuor-
tium, infractum coniugele vinculum. Id quod etiã ex primo
domini, quem hac de re suos ad discipulos habuit sermone,
clare videre licet.

¶ Dictum est, inquit, Qui dimiserit uxorem, det ei libellũ
repudij. Ego autem dico vobis, Quia omnis qui dimiserit
uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœcha-
ri, Et q̃ dimissam duxerit, adulterat. At vbi deest coniugalis
fœderis nexus, mœchia vel adulterium accidere non potest.
Manet ergo post diuortiũ pacti coniugalis vinculum vt alte-
ri nubere nullatenus liceat, sed vel reconcilari dimisso, vel in-
nuptum manere oportet. Propterea notãter ait, Dictum est,
non scriptũ aut diuina lege statutũ, vt insinuaret se probare,
non qd in lege scriptũ pmittebatur, videlicet ex repudio di-
uortiũ, sed q̃a in ore Iudeorum Pharisaicis traditionibus cir-
cumuentorũ communiter versabatur, dimittendam videlicet,
quam

DE DIVORTIO TRACT.

quauis etiā ex causa vxorem ita vt pariter & coniugalis solueretur nexus, liceretque post hac ex ipso diuortij seu repudij iure vtrique cui vellet nubere, quod etiam dominus ibidē subindicat, cum dicit. Quicumq; dimiserit vxorem, non adiiciens legis p̄scriptū propter aliquā fœditatē videilicet. Nā & infra quoq; capite. xix. interrogabant, si ex quacunque causa vxor esset dimittenda, id quod ipsi tradiderant. Hunc aut̄ errorem reformans dominus his, qui orbis magistri erant futuri, Apostolis videlicet, dicebat, Ego aut̄ dico vobis. Quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchart. Et qui dimissam duxerit, adulterat. Manifeste diuortium adpellans, ob fornicationem factam dimissionem, & talem quæ non dissolueret coniugalis vinculi ligamen, quod etiam Marcus non obscure verbis domini Saluatoris aperit dicens. Quicumq; dimiserit vxorem & aliam duxerit, adulterium committit super eā. Et si vxor dimiserit virum suum & alij nupserit, mœchatur. Apertissime notans, licere quidem diuortium, sed indissolutum nihilo secius post diuortium manere coniugale vinculum.

¶ Sed exceptoria clausula fortassis dubitationem ingerit. At illius nec Marcus meminit neq; Lucas, moxque de hac, quorsum refe ēda, dicemus. Interim Sanctum Paulum quoque diuinarum scripturarum, obscurum habentium intellectum, diuinum interpretem benigne audiamus.

¶ His qui matrimonio iuncti sunt, inquit, præcipio non ego sed dominus, vxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptā, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Cum supponamus Apostolum in quo Christ⁹ loquitur, Christo nullatenus aduersum, ingenue fatēdum ē, Apost. hunc textū non alio sensu produxisse, quā domin⁹ Christus, cuius allegat præceptū, mādauerit. Præcepit autem dominus quod ex ip̄is eius verbis adduximus, nullam ex diuortio fieri circa fœdus coniugale diruptionem. Quid ergo aliud dicet eius apostolus? Conferamus itaq; & conferamus domini pariter & apostoli verba, dicamusq;. His q; matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego sed dominus, vxorē

c

a viro

IOHANNIS DIETENBERGII.

a viro non discedere, nisi ob causam a domino pmissam, quod Ambrosius monuit supplendum. Quod si eam ob causam discesserit (Nam aliter iure diuortij discedere non licet) manere innuptam, quod dominus dixerit, vxor si dimiserit virum suum & alij nupserit, mcechatur. Aut inquit Apostolus) viro suo reconciliari. Viro inquit, Si post vxoris discessum, quæ adpellamus diuortium, vir manet adhuc vir suus, sicut & Apostolus clare fatetur. Ergo manet post diuortium coniugale illæsum vinculum. Quid enim opus esset vxori vel perpetuam indicare continentiam, aut viro, priori tanquam suo reconciliari, si ex diuortio adeo disruptum esset fœdus coniugale, vt cui vellet, nubere liceret? Sed reconciliationem propter carnis infirmitatem admissam puto, ne post discessum, a Satana tententur. Melius est enim mutuo reconciliari & statim in idipsum redire, & saluari, quam irreconciliatos vri, & sic perire.

¶ Sed hanc ipsam collationem, apostolica probare debemus sententia. Dicit namque, Quæ sub viro est mulier, vi-
uente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius;
soluta est a lege viri. Igitur viuento viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Quid clarius expectamus? Quæ-
cunque, inquit, mulier sub viro est, viuento viro alligata est legi, haud dubium coniugali? Sed factò, ex causa in lege permissa diuortio, adhuc manet mulier sub viro, quia a lege viri, non soluitur inquit, nisi mortuus fuerit vir eius. Ergo factò diuortio adhuc manet alligata legi coniugali, per diuortium itaque non soluitur coniugale vinculum. Quomodo em̃ ex alterius viri coniunctione iudicaretur, id quod hic facit Apostolus, adultera, si per diuortium coniugale proscinderetur vinculum? Si autē, inquit Apostolus, mortuus fuerit vir eius, libera est a lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Non ergo per diuortium, sed per mortē soluitur coniugale vinculum. Item alibi, Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuuit, manifeste dicit alligatam, non solum quanto tempore vir eam non dimiserit, sed quāto tempore
vix

DE DIVORTIO TRACT.

vir ei⁹ viuit. Quod si dormierit, inqt, vir eius, liberata ē a lege. Durante itaq; mariti vita, legitimū non expirat coniugale vinculū, quantūvis etiā interueniat diuortiū. At dices, Apostolus hic de ea solū loquitur quæ sub viro est. Porro eius modi esse non potest, q̄ iam a viro p diuortiū dimissa est, licebit itaq; tali cui velit, nubere. Respondeo, mulierē esse sub viro, non est eam solū quantū ad domesticam cōuersationē indiuisam manere a viro, sed vt Apostolus habet, legi viri alligatam, vt cū aliō viro non esse possit, absq; adulteri nota vi uente adhuc priore viro suo. Hoc enim nisi dicatur nunquā sibi non dissentiet Christus & eius Apostol⁹. Quomodo em̄ constabunt, dimissum coniugem, vel fornicariū innoxium posse libere sine mœchia altero nubere, & si nupserit, adulterari & mœchari? Quomodo constabūt, Quicūq; dimiserit vxorē & aliā duxerit, adulteriū committit. Et si vxor dimiserit vir & aliq nupserit mœchatur, & vtriq; facta dimissione, licere absq; adulteri crimine cui velit nubere. Quomodo constabūt, Præcipio, non ego, sed domin⁹ mulierē a viro non discedere? q; si discesserit, manere innuptā, aut viro suo reconciliari. Et mulierē discedentē non manere inuptā, nec viro suo reconciliari oportere, sed libere posse sine mœchia cui velit nubere. At his forsan obstare videbitur exceptoria clausula i euāgelicis verbis exp̄ssa, sili. Excepta fornicationis causa, nisi ob fornicationē, qua dñs nouas, facto diuortio concedere videtur nuptias, p̄cipue si diuortiū ob fornicationem sit admissum. Dicit enim: Quicūq; dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationē, & aliā duxerit, mœchatur. Intercedēte itaq; fornicatione, licebit absq; mœchia alteri nubere. Respondeo. Nisi domin⁹ Christus hūc Phariseor⁹ cauillū iam dudū repulisset, anxio pro soluēdo labor fuisset. Quicqd em̄ a quibz orthodoxo diceretur, a nasutulis nris aliter interpretantibus temere repelleretur. Hanc autē scripturam quū ipsa discusserit veritas, illius interpretationi, humana merito cedit traductio. Non aut dissimiliter Pharisei argumentabantur. Absq; mœchiæ piculo licet vxorem propter fœditatem

IOANNIS DIETENBERGII.

aliquā de domo dimittere, ergo simpliciter quauis ex causa dimittere, aliāq; absq; mœchia ducere licet. Quid autē dominus ad hæc? Pharisei, audito quod non quacunq; ex causa sic vxores dimittere, vt alteri (sicut credebāt) nubere liceret, instantes acrius interrogabant. Quid ergo Moses mandauit dari libellum repudiij & dimittere? Quamuis Moses non absolute, sed de domo duntaxat, vt dictum est, dimittere permisisset. Dominus hunc eorum corrigens errorem ait. Quia Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras. Ab initio autem non fuit sic. Tale est qd dicit, Moses non quauis ex causa, nec qualitercunq; nec quauis, sicut putatis, ob causam vxores dimittere permisit, sed iuxta formam de repudio præscriptam, qua p̄mittitur quidem ob fœditatem, vxoris dimissio, sed non conceditur alterius superinductio. Porro præceptionis eius quam expostulatis ratio fuit, non diuinæ p̄ceptionis constitutio, sed vestri cordis malitia, qua perittebatur indulgenter, quod alioqui non fieri expediebat. Igitur cum ad aliam post permissam dimissionem, diuertitis copulam, haud conformiter diuino agitis instituto, quod hoc ab initio non sic fuerit. Deus autem sibi ipsi non constare non potest. Dimissionis itaq; quā obtruditis, permissio non se ad alterius copulæ concessionem, quā vestra traditione præsumitis, extendit. Ego ipse nanq; verus legislator & doctor, æquissimusque interpret, vobis, a Mose nullatenus dissentiens, dico. Quicūq; dimiserit vxorē suā, nisi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Hoc ē, Quicūq; quauis, sicut vos obtruditis ex causa, & non propter eā quā lex p̄scribit, nimirum, fornicationē, dimiserit vxorē suā, peccat sic dimittēdo, quod si aliā superinduxerit, graui⁹ peccat, q̄a mœchatur. Sicut ergo quod Moses habet, propter fœditatē, non ē alteri⁹ coniugij licētiatiū, nec ad nouā subeūdā copulā torquēdū, quin potius vxorarię dimissionis e domo determinatiū, & solius causa dimissionis specificatiū. Similiter vt scriptura scripturæ consonet, & dei verbum sibi ipsi constet, quod dicitur

in Euan-

DE DIVORTIO TRACT.

in Euangelio, nisi ob fornicationem, vel excepta causa fornicationis, non est contra domini sententiam, ad nouæ copulæ libertatem seu licentiam trahendum, sed vt dominus voluit, vxorariæ dimissionis e domestica consuetudine & thoro de terminatium, & eius dimissionis causa specificatium, id quod omnes ferme catholici literam exponentes habent. Sed & Erasmus tam manibus quam pedibus in eadem concedit sententiam, toties protestando sese ab ecclesiæ sensu nullatenus discessurum, quicquid interim disputandi, studijue exercendi gratia, scripturas inuoluens, ecclesiæ de se clarā sententiā scribendo molitus sit reddere dubiam.

¶ Ex hoc eodem domini responso claret, non aliorum legis repudium, quam euangelij diuortium tendere, nimirum ad solam vxoris e domo dimissionem, non autem ad alterius superinductionem, quam tamen lex tunc admisit non ob repudium, cum etiam ante repudium permitteretur. Sed ob diuinam dispensationem tunc temporis vxorum pluralitatē quam hodie sustulit, concedentem. Et propter hoc poterat vir impune, post repudium aliam superinducere vxorem, quod alioqui fuisset cum vna contentus. Similiter vxori dimissæ contrahere cum alio impune apud legē permittebatur, licet polluta & abominabilis facta reputaretur. Vtrumque tamen horum ad repudiij ius male torserant cæci pharisæi, quod ex Christi responso patet iam supra inducto.

¶ Hæc si ad inuicem conferamus, manifeste habemus scripturas ad literam intellectas, per vxorariam dimissionem, diuortium intellexisse, eamque non solutionem a coniugali vinculo, sed separationem a domo & thoro voluisse. Eandē quoque ob causam in noua sicut in veteri licere, sed non secus, quam quod coniugum vterque facto diuortio, maneat prorsus innuptus. Erit ergo diuortium euangelicum, seu ecclesiasticum. Non enim aliud ecclesia nouit quam euangelicū, secundum scripturarum literale sensum, coniugum quantum ad domesticam consuetudinem ac thori congressionem legitime facta separatio, manente interim coniugali vinculo

c. iij. penitus

Diuortiū
ecclesiasti-
cum quid,

IOHANNIS DIETENBERGII.

penitus sensum coniugum, quantum ad domesticam consuetudinem ac thori congressionem, legitime facta separatio, manente interim coniugali vinculo penitus indisrupto.

¶ Porro quia literalis sensus est, quem litera significat, & spiritus sanctus autor scripturæ, intendit. Is vero quem intendat sensum, certius possit tradere nemo, quam Catholica (cui est in æternum promissus) ecclesia. Sensus quem ecclesia pro literalis determinat, nemo literalem addubitare debet. At alium, quam qui de diuortio dictus est, ex litera non pronūciat, ut patet. xxxii. q. vii. Confectarium igitur est eandem esse cum ecclesiæ, tum scripturæ etiam ad literam intellectæ de diuortio sententiam. Cum ergo ex ecclesiæ sententia coniuges post diuortium manere innuptos probatur, nihil prorsus sensui literalis scripturæ præiudicatur, id quod Mileuitanum Concilium contestatur, sic habens. Placuit ut secundum Evangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungatur, sed ita maneat, aut sibi reconcilientur; Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur.

¶ Superest, ut etiam ex scripturis diuinis ad literam recte intellectis disquiramus, cur hodie post diuortium non liceat, sicut & olim licuit, aliam superinducere, hoc enim non euenit (ut diximus) ex repudio vel diuortio, quod ad nihil aliud tendebat quam ad dimissionem vxoris de domo. Causas igitur huiusmodi prohibitionis dispiciamus. Eas autem Christus puto expressit ubi ait. Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? Et dixit. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Et erunt duo in carne vna. Itaque iam non duo sunt sed vna caro. Quod ergo deus coniūxit, homo non separet. Dicunt illi. Quid ergo Moyses mandauit dari libellū repudij & dimit

DE DIVORTIO TRACT.

·dimittere? Ait illis, Quoniam Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras. Ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Hucusque Christus.

¶ Habes hic causas non admissæ superinductionis alterius vxoris tres, videlicet. Retractationem legalis permissionis. Declarationem concessæ repudiationis, & prohibitionem alterius nuptialis conuentionis. Retractatur autem legalis permissio, dum contractus matrimonialis ad eā dispositionem, quam ab initio habuit in lege naturæ reducitur. At quam tunc habuerit, ostenditur cū dicitur. Qui fecit hominē ab initio, masculū & fœminam fecit eos. Non aut masculum & fœminas, seu masculos & fœminam. Et dixit, scilicet per Adam. Propter hoc, officium videlicet coniugale, relinquet homo patrem & matrem, quia cum his contrahere non licet, & adhærebit, videlicet indiuisibilitate consensus & carnis, vxori, non dicit vxoribus, suæ cui se legitime coniunxit. Et erunt duo, quātum ad personas in carne vna, id est, indiuisa, vt videlicet neuter alio superstite sui corporis habeat potestatem illud alteri tradendo. Itaq; iam hoc est amodo tempore nouæ legis, non erunt sicut ab olim in lege Mosi duo diuisi quantum ad copulam corporum, sed vna, id est, indiuisa caro quantū ad incommunicabilitatem corporum pro alio conubio subeundo, quantumuis etiam diuortio sequestrentur. Non vult ergo deus iam aliquem vel aliquam post diuortiū superinduci, qui sicut vni vnum ab initio præscripsit, ita nunc seruatum voluit. Sed quomodo inquit Pharisei, a Mose permittitur, si deus nunc sicut & ab olim noluit? hoc mox dicitur.

Decla-

IOHANNIS DIETENBERGII.

Declarat
cōfessā re
pudiatio-
nis.

Deut. 31.

Daniel. 9.
Osee. 2.
Ezech. 11.

Prohibiti
o nuptia-
lis conuē-
tionis post
diuortium

Eccle. 3.

¶ Declaratur quoq; concessa repudiatio, dum causa quare Moses admiserit, producitur. Qm̄ (inquit) Moses ad duritiā cordis vestri pmisit vobis dimittere vxores v̄ras, hoc est, Si vestri cordis duritia non obstetisset, Moses hanc dimissionē nequaquā indulgisset. In causa fuit, non p̄ceptio diuina, sed v̄ri cordis duritia, non legis ab initio factæ retractatio, sed v̄ri cordis obduratio. Nec tamē Moses in vniuersum sic statuit fiendū, sed vobis duntaxat, durissimę ceruicis hominibus pmisit. At nunc aliter populus, mollioraq; sunt corda de qbus dicitur: Dabo eis cor vnum & spiritū novum tribuā in visceribus eorū. Et auferā cor lapideū de carne eorū, & dabo eis cor carneū, vt in p̄ceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant faciātq; ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in deum. Hęc ergo concessio etiā si ex quauis, vt obtruditis, esset causa, etiam cum licentia superinductionis alterius, a modo durare non debet, eius causa penitus sublata.

¶ Prohibetur demum aliarum post diuortium nuptiarū congressus, cum dicitur: Ego autem dico vobis, Quicumq; dimiserit vxorē. Ecce diuortij ratio, & q aliam duxerit, mœchatur. Ecce aliarum nuptiarum prohibitio. Manifeste itaq; habes, cur hodie diuortio, non possint licite alię superuenire nuptiæ. Propter quod Christus concludit: Quod ergo deus, sua autoritate coniunxit, homo sua traditione, domini irritando mandatum, non separet. Nescio si quid clarius doceri possit. Cessent ergo nouæ cauillationes, superuacaneq; disputationes, pro adhuc quasi dubio disquirendo sensu literalī, quem Christus adeo luculenter expressit, eius Apostolus declarauit, ecclesia demum conformiter docuit. Magnæ siquidem & superbissimę præsumptionis est, propter aliquas exiguas argutiunculas, a sensu Christi & ecclesię variare, & aliū huicque penitus aduersum, quasi literalem ex scripturis extorquere. Scriptum enim ē. Altiora te ne quesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi deus illa cogita semper, & in pluribus eius operib; non eris curiosus. Non est em̄ tibi necessarium ea quæ abscondita sunt, videre oculis

DE DIVORTIO TRACT.

oculis tuis. Multos enim supplantavit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum.

¶ En hæc sunt clarissime doctor, quibus permotus dixi, ex Evangelicæ literæ sensu probari posse, vtrumque coniugem post legitimum diuortium, oportere manere inuptum, etiamsi nihil de hoc ecclesia præscripsisset. Ex quibus & me non fuisse falsiloquum, & tuam Excellentiam verum protulisse iudicium, depræhendes, quibus & Eras. Roterod. argutias aliud quid (ni fallor) multis folijs commolientes prorsus explosas opinor. Id quod ut tuæ Excellentiae velut digito subindicem, breuiusculis cum responsis, illius motiua, subscripsi, paucis præmissis paradoxis, quibus summarie comprehenditur, quod aliquantula digressionem iam ante præmissum est.

¶ Primum, Euangelium admittit diuortium.

Math. 5.
Mar. 10.

¶ Secundum, quod est hodie diuortium apud Christianorum ecclesiam, hoc olim significabat repudium apud Iudæorum Synagogam.

¶ Tertium, diuortium verius interpretatur ecclesia, quam Iudæorum Synagoga.

Mat. 19.

¶ Quartum, Ecclesia interpretando diuortium esse domesticæ consuetudinis & thoralis conuentionis direptionem manente coniugali vinculo, non variat a sensu literali in euangelio contento.

¶ Quintum, Textus diuinæ scripturæ de diuortio inducti sunt ex vi literæ de legitimo & consummato coniugio intelligendi. Si enim non legitimum aut non consummatum sit, ecclesia certas ob causas non quidem diuortio diuidit, sed prorsus dirimit.

¶ Sextum, Fornicatio quæ pro causa diuortij per scripturam inducitur, tam de carnali quam spiritali S. Paulus recte interpretatur.

¶ Septimum, Nec repudium in lege, neque diuortium in euangelio præcipitur sed permittitur. Nam dominus ait. Quoniam Moyses ad duritiâ cordis vestri permisit vobis repudiare uxores vestras. Dictum est autem eam uxorem dimissionem signi-

Mat. 19.

d ficar

IOHANNIS DIETENBERGII.

Obiectio
diluitur.
Marci. 10.

ficare diuortium. At quod apud Marcum legitur, Addu-
ritiam cordis vestri scripsit Moses præceptum istud, secun-
dum opinionem Phariseorum, sic scripturam male tradenti-
um intelligendum est. In euangelio quoque non legitur præ-
ceptiue. Quilibet dimittat, sed conditionaliter & permissi-
ue. Quicumque dimiserit,

Matth. 19.

Octauum. Et si vera sit, quam de diuortio diximus sen-
tentia, Christi tamen discipulis, sicut & hodie pluribus sua
non contentis vxore, visa fuit dura. Nam dicebant, Si sic est
cū vxore, vt videlicet, eā nisi ob causam fornicationis non li-
ceat dimittere, & neque tunc vt aliam ducere possit, non
expedit nubere. In quam sententiam & diuus concedit Pau-
lus, vbi ait. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem

1. Cor. 7.
Hierony.
in Matth.

Et Beatus HIERONYMVS ait. Graue pondus vx-
or est, si excepta fornicationis causa, eam dimittere non li-
cet. Quid enim si temulenta, si iracunda, si gulosa, si morbo-
sa, nugatrix, si maledica, tenenda huiusmodi? Velimus, noli-
mus, sustinenda erit. CHRYSOSTOMVS. Leuius ē con-

Eccle. 25.

tra concupiscentiam præliari, & contra seipsum, quam con-
tra mulierem malam, quia non est malitia super malitiā mu-
lieris. Recte itaque Paulus dicit. Solutus es ab vxore, noli
quærere vxorem. Recte concludunt Apostoli. Si sic est cau-
sa hominis cum vxore, non expedit nubere.

Nonum, Ecclesia, non diuortij iure, sed Christi concessi-
one, spiritus sancti directione, illegitima aliqua separat & dis-
soluit matrimonia. Quia diuortium non se extēdit nisi ad di-
missionem domesticam, saluo coniugij fœdere. Sed illegiti-
matio personarum, ex impedimentis videlicet proueniens,
prohibentibus maxime & dirimentibus, spiritu sancto p Ec-
clesiam iubente prorsus, dissoluit matrimonij vinculū, quod
non sit deo autore confectum.

Hæc quorsum tendant Erasmianarum obiectionum sub-
scriptarum solutionibus mox videbitur,

Erasmuss

DE DIVORTIO TRACT.
ERASMVS IN ANNOTATIONIBVS
primæ epistolæ ad Corinth. Cap. vii.

SCio receptissimum esse inter Christianos, vbi semel coniunctum matrimoniū, nullo pacto posse dirimi, nisi morte alterius. Atq; in hac sententia propemodum fuisse Origenē & Chrysostomum (sine dubio certe fuit Hieronymus & Augustinus) eamq; veterum Episcoporum constitutionibus, & Decretalium legum autoritate esse confirmatum, quas ex hoc potissimum loco, id est. i. Corinth. vii. adparet, deniq; & Theologicarum Scholarum consensu comprobata.

Respon. Iohannis Dietenb.

¶ Recte inter Christianos receptissimum habetur, & veterum Episcoporum constitutionibus, decretaliumq; legum autoritate confirmatur, nec non & Theolog. Scholarum consensu comprobatur, quod diuina autoritate statutum, neque iniuste in hanc sententiam propemodum Origenes, Chrysostomus, Hieronymus & Augustinus concedunt. At matrimonium non qualecunq; (sicut tu obtrudis, Episcoporumq; constitutionibus, decretalium autoritati, Theologicarumq; scholis minus recte imponis) sed legitime contractum & consummatum, tale inquam, vbi semel coniunctum, nullo pacto debere per hominem dirimi, diuina autoritate, statuitur, vbi dicitur. Quod deus coniunxit, homo non separet. Recte itaque hoc inter Christianos receptissimum habetur. Porro cum omnis pars suo non congruens toti turpis sit, multū inepte per te impugnatur, quod apud oēs, etiam te teste, receptiss. seruatur.

Matth. 19.

Erasmus

Cæterum, si semper hoc bonis viris cordi fuit, opinionem in melius commutare, & leges ceu pharmaca conuenit ad morborum habitum ac rationem accommodare, considerem⁹ an hic liceat idem fieri, & si expedit, an liceat vt matrimonia quædam dirimantur, non temere, sed grauibus de causis &c. & ita dirimantur, vt liberum sit vtrique cui velit iungi, aut alteri certe, qui diuortij non dederit causam.

Responsio Iohan. Dietenb.

d ij

Dico

IOHANNIS DIETENBERGII

Dico primo, semper hoc quidem bonis viris cordi fuit, opinionem, quātum cum deo licuit, in melius, sed non in peius commutare. Commutarent autem in peius, si eam sententiæ diuino statuto aduersæ commodarent, quod vtique fieret si diffinirent, aut alteri certe qui diuortio non dederit causam, posse libere, cui velit iungi. Dico secundo, Non pro eodem habemus Diuortium & Matrimonium omnimodam diruptionem: Vnde non statim consequens est, si hoc præstet causam diuortij, sufficiat quoque ad direptionem matrimoni. Neque recte colligitur, His inter quos matrimoniū prorsus diremptum est, licet iungi cui velint, ergo etiam ijs qui solo diuortio separati sunt. Dico tertio, Non esse nobis hic verbū de matrimoni diremptione, sed diuortio.

Erasmus.

¶. Primum enim, hoc est Apostolice pietatis omnium salutis quo ad licet consulere, & infirmis etiā Ecclesiæ mēbris sua cura succurrere. Videmus autē tot hominum milia infelici coniugio sibi cohærere cum exitio vtriusq; q̄ fortassis disiuncti seruari possent, quod si fieri possit citra iniuriā diuini præcepti, optandum opinor omnibus pijs. Sin minus, votum tamen ipsum pium arbitror, præsertim cum charitas optet nonnunquam & quæ fieri non possunt.

Rom. 1.

¶ Responsio Iohan. Dietenb.

Non potest esse Apostolicæ pietatis, omnium salutis cuiusquam consulere cum diuini iniuriæ præcepti. Non sunt enim faciēda mala vt eueniāt bona. Nec piū potest esse votum quod diuino aduersatur statuto. Neq; ad hoc se charitas extēdit quæ perperam nihil, contra deū nil prorsus p̄sumit. Quod si sint qui infelici cohæreant coniugio, possunt veris, grauib; iustisque extantibus causis per legitimos ecclesiæ præfatos & iudices dirimi. Sin diuortio saltē sequestrari ad alias autem

Cor. 13.

DE DIVORTIO TRACT.

aūt nuptias iure diuortij non licentiari, sed eis indicitur sibi Eccle. 18.
mutuo reconciliari. Per qđ satis prouisum arbitror infirmis
omnib⁹ pijs quod videlicet post suas concupiscētias, id quod
tenentur, non eant sed positis amarulētjs, displicētjs & cau-
sis infelicitatis, in idipsum reuertantur & sic seruentur. Qui
forsan si separarentur minus seruarentur, nacti maiorē male
faciendi libertatem.

Erasmus

Non defuerunt aūt qui ita senserint a recte dirempto ma-
trimonio licuisse cum alia copulari.

¶ responso Iohan. Dietenb.

¶ Nec hodie defunt qui hoc recte sentiant. At nobis sermo
non est de matrimoni direptione, sed diuortio. Quod si qui
fuerint qui fideles solo diuortio separatos, senserint cum a-
lijs copulari licuisse, minus recte senserunt, quod & scriptu-
ra probauimus & catholice ecclesie definitione commonstra-
uimus.

Erasmus.

Origenes homilia in Matthæum septima testatur sibi no-
tos fuisse quosdā Episcopos, qui permiserint vxoribus quæ
cum viris dinortiu fecerant, alijs nubere viris, ac fatetur hoc
ab eis factum aduersus præceptum domini & Pauli, sed ta-
men factum non damnat.

Respon. Ioha. Dieten.

Non video quomodo Origenes non damnet, quod aduer-
sus domini & Pauli præceptum fatetur factū, nec ex hoc fa-
cto probatur licere separatis diuortio alijs nubere, cum Ori-
genes clare protestetur aduersus domini & Pauli præceptū
præsumptum. Neque videre possum quomodo Episcopi illi
citra diuini præcepti iniuriam hoc permiserint, quod contra
domini & Pauli præceptum admiserint, id quod Origenes
ibidem palam fatetur.

Erasmus.

Deinde non videtur addubitare Origenes, quin viro lice-
at cui pmittit euangelium ob adulteriū vxorē repudiare. Nec
Paulus huic præcepit, vt vxori reconcilietur.

d ij

Respon-

IOHANNIS DIETENBERGII.

Responsio Iohan. Dietenb.

Dico primo: Non quærimus quid Origenes non addubitauerit, sed quid diuinæ legis dispositio circa diuortium ordinauerit. Dico secundo, viro quidem cui permittit euangelium, licet repudiare, sed non aliam, repudiata viuentē ducere, quod hoc euangelium non solū non permittat, quin potius prohibeat. Quod & si Paulo virum vxori verbotenus non præcipiat reconciliari, innuptum tamen vult post diuortium manere Christo (cui contrarius esse non potest) ita diffiniente.

Erasmus.

vii. Eiusdem sententiæ fuit Pollonius &c. Cuius sententiam Augustinus reuellit, vt hæreseos crimen non intentet.

Respon. Iohan. Dieten.

Si recte reuellit illius sententiam Augustinus, non ergo sanæ fuit opinionis. Quod si hæreseos crimine non intetetur, tum consequens est, vt ideo hæreticus non fuerit, aut hæreticum non sapuerit? Sat nobis est, quod eius sententiam tanquam vero non consonam, Augustinus Christiane reuellerit.

Erasmus

viii. Diuus quoque Ambrosius ins tribuit viro ducendi alteram vxorem, vbi priorem ob culpam admissam repudiari.

Respon. Iohan. Dieten.

Non hic quærimus, quid is vel alter de diuortio scripserit, sed quid deus præceperit, & in scripturis suis agendum reliquerit. Dicit tamen Magister Sententiarum in quarto, distinctione trigesima quinta, hoc a falsarijs inditum libris Ambrosianis. Non enim verisimile est tantum virum adeo hallucinatum, vt Apostolo quem iam exponendum sub manibus habebat, contrarium scripserit. Claris enim verbis Apostolus domini autoritate præcepit, viro non dimittere vxorem. Et vir, inquit, non dimittat vxorem. Quomodo itaque credi potest, Ambrosium contra domini & Pauli præceptum permississe viro non solum dimittere vxorem, sed etiam aliam ducere?

Eraf

DE DIVORTIO TRACT.

Erasmus

¶ An igitur æquum videtur, vt maritus cum vxore flagitijs operta quibus neque causam dedit, nec mederi possit, cogatur viuere, cum qua viuere, non sit viuere? Aut si diuer-
tat, compellatur omnem ætatem orbus, destitutus ac velut e-
uiratus degere?

¶ respon. Iohan. Dieten.

¶ Aequum indubie est, quod deus ita fieri iussit, & si du-
rum, corde duris imperfectisq; videatur. Vnde & Apostoli
audito quod non liceret viro dimittere vxorem nisi ob forni-
cationem, eaque dimissa non debere alteri copulari, statim
subintulerunt. Si sic est causa hominis cum vxore, non expe-
dit nubere, melius æstimantes celibem ducere vitam, quam
cohabitare vxori flagitijs opertæ. Nec tamen vir cum tali vi-
uere cogitur, q̃a potest eam secundum Euangelium, sua spon-
te, dimittere. Quod si dimiserit, non compellitur omnem æta-
tem velut euiratus, viuere, quia potest illi castigatæ reconci-
liari, id quod & tenetur, si non vult, quod tamen potest, con-
tinere. Hanc enim ob causam, Apostolus ait: Propter forni-
cationem autem vnusquisque vxorem suam habeat. Si ergo
continere noluerit, non cogitur dimittere, quia non præcipi-
tur sed permittitur diuortium, potest sicut & debet, eam ca-
stigatā sibi reconciliare, vt & suo & vxoris periculo consulat
dicente Apostolo. Propter fornicationem autem vnusq; q̃
vxorem suam habeat.

Erasmus

¶ Sit æquum ei qui diuortio causam dedit, adimi ius ite-
randi coniugij, cur is plectitur, qui nihil commeritus nisi qd
parum infeliciter duxit vxorem? Aut quis vnquam audiuit
fortunam puniri, si absit culpa, præsertim lege diuina? Quid
est hoc aliud, quam afflicto afflictionem addere, cui subuen-
tum oportuit?

¶ respon. Iohan. Dieten.

¶ Is qui nihil est commeritus non plectitur neque punitur
lege

IOHANNIS DIETENBERGII.

lege diuina sed suo iuri relinquitur, vt videlicet spontaneus, vel abijciat, vel castigatam reconciliatus teneat, nec enim abijcere debet, aut abiectæ non reconciliari qui continere nolit. Quod si secus agat, sua culpa vel tãto committit se periculo, vel prorsus perit. Neque additur afflictio afflictio, cū non p̄cipiatur sed indulgeatur abiectio, nec arcetur a coniugio, cui via reconciliationis cum vxore conceditur, sed ab adulterio lege diuina prohibetur.

Erasmus

Si facit adulteram qui sine legitima causa repudiat vxorem, & non facit adulteram qui vetat inire matrimonium, cū eo sit habitu corporis, vt castitas non sit exigenda.

¶respon. Iohan. Dieten.

Facit omnino adulteram, teste Christo, qui sine causa legitima repudiat vxorem. Non facit autem adulteram qui diuortio dimissam vetat inire aliud matrimonium. Nam aliud inire matrimonium reliquo adhuc superstitute coniuge, diuina lege prohibitum est, Quod si castitas non sit exigenda absolute, exigenda tamen est tali videlicet solo diuortio separata quod deus aut exactam velit, aut suo viro reconciliari.

Erasmus

Quod si res palam pugnat cum æquitate naturali, videndū est an secus interpretanda sint quæ super hac re leguntur in Euangelicis & Apostolicis literis.

¶respon. Iohan. Dietenb.

Adeo non probatum est cum æquitate naturali pugnare, vt etiam offensum sit cum lege naturæ maxime conuenire. Id quod Christus in euangelio clare testatur. Et ideo non secus quam dictum est interpretanda sunt, quæ super hac re leguntur in Euangelicis & Apostolicis literis.

Erasmus.

Si nusquam sua placita mutauit vel Ecclesia vel Romanus Pontifex, non postulo vt hic quicquam demutet. Si comperitur idem alias fecisse &c. cur idem hic vereamur facere, cum hac via tot hominum saluti liceat consulere?

¶respon. Iohan. Dietenb.

Quid hic Ecclesiastica vel Pontificia obtruduntur placita?

Num

DE DIVORTIO TRACT.

Num de Ecclesiasticis & Pontificijs placitis, & non potius de diuortij lege, diuina autoritate statuta agimus? Comperiuntur siquidem, id quod ingenue fateor, Ecclesiastica vel Pontificia, tanquā humana sæpiusculē demutata placita ob temporis negotiorumq; variationem: At iussa diuina oportet inconuulsa permanere. Et ideo hic idē facere veremur. Quia deus hanc diuortij legem immutatam voluit. Dicente domino, Quod deus coniūxit, homo non separet. Et Paulus Præcipio non ego sed dominus, vxorem a viro non discedere quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat, haud dubium secus quā dominus permittit. Qui ait, Quicumque dimiserit vxorem, & aliam duxerit, adulterium committit &c. Non licet ergo hac viā nuptiarum scilicet aliarum concessione, hominum diuortio separatorum salutē consulere.

Erasmus.

xiiij. ¶ Iam vt demus coniugium esse legis diuinæ, cæteraque quæ circa Matrimoniorum causas tractantur ad ius positium perinet, veluti de gradibus, de impedimentis, de rescissionibus.

¶ responsio Iohan. Dietenb.

¶ Coniugium esse diuinæ legis, scriptura plane testatur Genesis primo & secundo. Matthæi. xix. Marci. x. Quod si pleraq; (non tamen omnia) quæ de gradibus, impedimentis, & rescissionibus tractantur ad ius solum positium, sed pluri- ma & maxime diuortij rescissio ad diuinum pertinent, teste tam lege quam euangelio. Leuit. xviii. Matth. v. Cor. xvii.

Erasmus

xv. ¶ Neq; hæc decreta a Synodis celebribus profecta sunt ad nos, sed a priuatis Pontificum responsis.

¶ responsio Iohan. Dietenb.

Istud si verē sit, quantū ad diuortiū pertinet, pius videat lector apud Venerādū Canonistā. xxxii. q. vii. Placuit, Vbi ex Concilio Miluitano sic legitur. Placuit &c. vt supra inductum est, in cor, modicū ante finem decisionis. Et ibidē ex Concilio Elibertano cap. fidelis. Fidelis fœmina q̄ adulterū

e mari-

IOHANNIS DIETENBERGII,

maritum reliquerit fidelem, & alterum maritum duxit, prohibeatur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem quam is quem reliquerit, de seculo exierit &c. Legat quoque Ca. Si qua mulier de diuortio, ex concilio Vormacienfi &c.

Erasmus

xvi. Atque hæc constitutio de qua nunc agimus primum opinor, ab vno aut altero Episcopo profecta est.

respon. Iohan. Dieten.

Hanc constitutionem de manendis innuptis separatis diuortio coniugibus, probamus non ab vno aut altero Episcopo, imo a nullo prorsus homine, sed a deo ipso saluatore nostro primum profectam, ad cuius instituta, se tam Synodi celebres quam priuati pontifices remittunt, vt patet ex dictis.

Erasmus

xvii. Nec mirum est veteres illos tam iniquos fuisse diuortio, quod & apud Ethnicos semper fuit odiosum

respon. Iohan. Dieten.

Iniqui fuisse diuortio non recte dicuntur, qui de diuortio non secus quam deus habere voluit & præcepit, scripserunt atque docuerunt. Neque religiose comparantur Ethnicis Orthodoxi patres tum vita, tum eruditione claris, qui in diuortij negotio a diuinis, nec ad vnguem, quod aiunt, latum discessere scripturis.

Erasmus.

xviii. Hæc eo produximus, ne quis statim velut absurdam reiiciat disputationem, de mutandis diuortij legibus.

respon. Iohan. Dieten.

Vere absurde disputatur, quod humana præsumptione de diuinis immutabilibus diuortij legibus, quasi humanum quoddam commentum, variandum conuellendumque producitur.

Erasmus

xix. Iam si placet excutiamus diuinorum voluminum locos, vnde videmur in hanc legem recipiendam compulsi.

respon. Iohan. Dieten.

Placet vt excutiamus, sed non iuxta cuiusque, sed quem sanctus flagitat spiritus sensum.

Erasmus.

Domi

DE DIVORTIO TRACT.

Dominus noster Iesus Christus apud Matthæum capite quinto, tradens cælestem suam philosophiam, loquitur ad hunc modum. Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit adulterat. Verum cum in eodem loco complura doceat, quæ pure germaneque Christianis digna sunt, cur in cæteris omnibus recipimus interpretationem, in vno diuortio tam rigidi sumus, ut magis etiam constringamur verba Christi?

respon. Iohan. Dieten.

Quod in alijs recipimus interpretationem, non aliunde quam ex factis Christi recipimus. Quod autem in vno hoc diuortio rigidi sumus, ex ipsius Christi præcepto facimus ita diffinientis.

Erasmus

xxi. Etenim cum ille reliquerit marito vnam causam repudiandæ coniugis, nos eam multis modis astringimus.

respon. Iohannis Dieten.

Non aliter eam astringimus, quam Christus astringendam voluit, & nobis per Ecclesiâ suam Catholicam expressit.

Erasmus

xxii. Diuortium interim adpello verum, & quale solum illa nouit ætas, a quo licebat a repudio prioris alteram ducere.

responsio Iohan. Dietenb.

Diuortium non quale solum illa, sed longe magis quod nostra nouit ætas verum censemus, quod nullatenus alteram admittit, & si tale quid non lege repudiij, sed permissione pluralitatis vxorum tunc currente, nunc vero penitus sublata, priori illi indulgeretur ætati.

Erasmus.

xxiii. Nam quod nos interpretamur diuortium cum dirimitur domestica consuetudo manente coniugij vinculo, quis vnquam veterum vel Theologorum, vel iure consultorum appellauit diuortium?

Responsio Iohan. Dietenb.

Non nos diuortium sic interpretamur, sed ipsa diuina,
e ij qd osten-

IOHANNIS DIETENBERGII.

quod ostendimus scriptura. Sic quoque pius lector apud Augustinum, Hieronymum, Origenem, Chrysostomum, reliquosque ferme omnes christiane de diuortio scribentes interpretationem reperiet. Quod si plerique antiquorum hac nomenclatura usi non sint, dum tamen rem ipsam voluerint quid de nomine opus est digladiare?

Erasmus.

xxiiij. Hac igitur una in parte tam mordicus tenemus summum (quod aiunt) ius, in ceteris quamvis recipientes interpretationem.

Respon. Iohan. Dieten.

Hac una in parte ideo tam summum mordicus tenemus ius, quod nobis in ea, non in alijs diuinitus ita prescriptum cognoscimus.

Erasmus.

xxv. Quod si ob infirmos quos in tanto numero plurimos habet ecclesia, nemo vetatur legibus ius suum persequi, nemo vetatur vim a capite repellere &c. cur unum hoc de diuortio promiscue exigimus ob omnibus?

Respon. Iohan. Dieten.

Ob infirmos quos habet ecclesia, nemo vetatur legibus ius suum prosequi, sed citra diuinæ legis iacturam, & quod proprium presumitur diuinitus non prohibeatur. Omnes autem diuortio separati, ne alij nubant iam diuina lege prohibentur, citraque diuinæ legis iacturam nubere nequeunt, & ideo hoc unum de diuortio ab omnibus exigimus, quia vniuersaliter ab omnibus exigendum prescribit deus.

Erasmus.

xxvi. Si ob duritiam cordis permissum est Iudæis ob quamlibet causam uxorem abhorrere, ne quid grauius admitterent, & videmus inter Christianos præter assiduas coniugatorum rixas, grauiora discrimina, nimirum cedes, veneficia, incantamenta, cur cum idem sit morbus, non idem admouetur remedium?

Respon. Iohan. Dietenb.

Non ob quamlibet causam permissum erat Iudæis uxorem abhorrere, licet hoc falso cauillarentur perfidi Pharisei, vnam duntaxat expressit lex, nimirum fœditatem, quam Christus fornicationem interpretatus est. Habet autem is morbus
idem

DE DIVORTIO TRACT.

idem, sed non prorsus modo eodem hodie, quod olim remedium, vxoris videlicet abiectio per diuortium, quo longe Euangelium tollerabilius huic morbo, quā olim lex per repudium, medetur. Admittit enim reconciliationem vxorisque regressum, quod repudium nesciebat. Et ideo talis abiectio diuortium apud nos non repudium appellatur. Porro reliqua discrimina lex Christi, quę ampliore charitatem ex postulat, ceteras etiam vniuersas & innumerabiles, vt Augustinus ait, molestias, si quę extiterint, iubet pro fide coniugali & pro castitate fortiter sustinere.

Erasmus.

xxvij. Non probat Paulus Digamiam & tamen ob incontinentiam permittit, quod non audet exigere, satius esse iudicans nubere quam vri. Et nos de rigore diuortij nihil omnino laxamus.

Responsio Iohan. Deitenb.

Digamiam Paulus non aliter quam altero coniuge primo mortuo permittit, quia diuina lege sic non prohibitam videt. Nam cum alter sit per mortem ab alterius lege solutus potest talis ob incontinentiam, cui vult in domino nubere. Satius enim illi est nubere quam vri. At de diuortij rigore omnino nihil laxamus, quia laxare quippiam prohibuit deus.

Erasmus.

xxix. Iudæi, quod Moses scripserat de libello repudij sic interpretabatur quasi maritis ius eēt quālibet leui de causa reiſce & coniugem, puta si quid ſceditatis in corpore offenderet &c. Id Christus ad vnam astringit adulterij causam. Ergo Christus suis vnam duntaxat causam indulget diuortij, Iudæis non adimit quod indulſit Moses ob ingenij duritiā, negās ab initio fuisse sic &c.

Responsio Iohan. Deitenb.

Iudæi licet sic, vt ait, interpretarentur, tamen erronee interpretabantur, ideoq; a domino corripiebantur, & ad verę scripturę sensum reducebantur. Declarauit enim Christus quod iure repudij liceret quidem vxorem abſcere, sed non aliam ducere. Quod autem aliam poterant accipere non fiebat hoc

a iij

bat hoc

IOHANNIS DIETENBERGII.

bat hoc lege repudiij, sed, vt dictū, concessione pluralitatis vxorū tūc currente. Indulsit ergo Christus suis, sicut & Moses suis vnā diuortij causā, at neuter ad alias licēciauit nuptias, id quod maxime probandum erat.

Erasmus.

xxix. ¶ Christus reuocans suos ad pristinā innocentiam, non vult diuortium, quia non vult duos, & tamen Paulus indulget humanæ fragilitati, relaxans sæpenumero domini præceptum. Cur non idem faciat Romanus Pontifex?

¶ responsio Iohan. Dietenb.

¶ Diuortium non vult Christus quasi præceptum, vult tamen propter corde duos & imperfectos, tanquam permisum. Et vbi Paulus sæpenumero domini quod iniuriatū voluit præceptum relaxet, non probat Erasmus, sed nec facile puto ostendet, quod Paulus non ad destructionem sed ad ædificationem missus sit. Similem ob causam nec Romanum arbitror decere Pontificem.

Erasmus

xxx. ¶ Porro quod obijcitur ex eodem loco: Quod deus coniunxit, homo non separet. Non magno negotio solui potest. Hoc deus coniungit quod rite coniungitur, hoc deus dirimit quod rite dirimitur.

¶ responsio Iohan. Dietenb.

Christus diuina concludens autoritate: Quod deus coniunxit homo non separet, non solum magno negotio solui non potest, sed nullo prorsus negotio solui poterit a quoquam, sed stabit verbum hoc in æternum. Cælum & terra transibunt, verba autē ista non transibunt. Non ergo presumat humana superbia temerare, quod nulla potest iusta ratione variare. Ob hoc siquidem Paulus obsecrat non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut diuinitus sit deus, mensuram fidei. Nam qui scrutator est maiestatis, operimetur a gloria. Ad id quod subditur, hoc deus coniungit quod rite coniungitur. Respondeo, potius dicendum erat Hoc rite coniungitur quod deus coniungit. Hoc rite dirimitur quod deus dirimit. Coniunctionē enim & redemptionē legitimā deus

Rom. 12.

1. Cor. 13.

DE DIVORTIO TRACT. HOI

deus sua facit autoritate, non homo, qui nec potest rite coniungere vel dirimere quod deus rite non coniungit aut dirimit. Ratio nanque rite coniunctionis & diremptionis, non ex humana traditione, sed ex diuina lege primo desumitur, siue vocetenus expressa, siue per ecclesiam declarata.

Erasmus

xxx. ¶ Apud Ethnicos non erat ratū Matrimonium nisi patrum aut tutorum autoritate comprobatum, ne apud Iudeos quidem, & tñ apud utrosque aliquo modo dirimi poterat matrimonium.

¶ respon. Iohan. Dieten.

¶ Haecenus nesciui legem Matrimoniam Christianis oportere non ex iure diuino, sed Ethnicorum Iudeorumque moribus praescribi, quod si ita sit, certe non constabit inter Christifideles matrimonium, nisi Ethnicorum Iudeorumque statutis fuerit comprobatum. At aliter nos edocet deus dicens, Audite me, qui sequimini quod iustum est. Et pater de filio. Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Micheas quoque. Audite quae dominus loquitur &c. Porro, de rato matrimonio diuina scriptura nihil nobis aliud quam personarum coherentum legitimitatem, consensum liberum & in una carne cohaesionem praescribit. Nullibi, soli parentum aut tutorum consensui, ratificationem tribuens, quasi ratum, quantum ad substantiam, non sit matrimonium, si non intercesserit consensus illorum. Nec diffiteor parentes aut tutores requirendos, imo nullatenus praetermittendos suadeo, non quasi si non fiat propterea matrimonium ratum substantialiter esse non possit, dependet enim talis contractus substantia, maxime a libertate consensus, ad quem autoritas parentum & tutorum nihil facit, qui non tam pro testificando apud ecclesiam honestandoque matrimonio, quam reliquis cautelis huic contractui necessarijs prouidendis, adhibetur. At pro substantificando Matrimonio nihil.

Erasmus.

xxx. ¶ Nā q̄ nos de consensu & verbis d. p̄senti, de rato & non rato differim⁹, hūanę sunt interpretationes non oracula dei.

Respon-

Esai. 51.
Math. 23.
Miche. 6.

Gene. 2. &
.24.
Leuit. 18.

IOHANNIS DIETENBERGII.

Respon. Iohan. Dieten.

¶ Non sunt mere interpretationes humanæ quæ etiam ex oraculis dei desumuntur. Est enim dei oraculum. Quod de coniūxit, homo non separet. At quo modo coniuges coniūgit deus, nisi per præsentem consensum? Eo ipso igitur quo scriptura dicit deū coniungere, consensum esse necessarium sub indicat. At quo modo melius deprehenditur consensus præsentaneus quàm per verba de præsentem? Præsentissimū enim animū hæc indicant. Ex eodem itaque oraculo dicimus verba de præsentem necessaria. Porro quia ratū esse matrimonium nihil est aliud, quàm ipsum per consensum verbum expressum, de præsentem esse contractū consequens erit & hoc tertium in dei oraculo fundatum.

Erasmus.

xxxiiij. ¶ Fateor absque mutuo consensu non coire matrimonium, sed consensum requiro sobrium, non per insidias aut temulentiam extortum consensum ex amicorum consilio sic adhibitum, ut par est in re quæ rescindi nunquam possit, &c.

¶ Respon. Iohan. Dieten.

Non magnopere curandum quid Erasmus, sed quid deus requirit. Is autem consensum requirit liberum, non sobriū, si sobrium dicas eū solū quod nulla occasione captetur aut extorqueatur, & ex parentum amicorumque consilio adhibeatur. Nam huiusmodi & reliqua, de quibus obiectio procedit, licet arguant contractū minus decentem & periculosum, non tamē prorsus invalidū. Hic apud patres orthodoxos vetustissimos non semel legimus, taliter inita matrimonia non legitima, id quod procul dubio verum nemo diffitetur quātū ad honestatē, secus quātū ad substantiā.

Erasmus

xxxliij. Cæterum ubi cognitæ causis, Episcopi aut alij legitimi iudices dirimunt huiusmodi matrimonium, non hoc separat homo, quod deus coniūxit, sed quod male conglutinavit pueritia, quod vitium, quod temeritas, quod inscitia, quod male per lenas & lenones suos diaconos coniunxerat diabolus, hæc per suos ministros recte dirimit deus.

Respon. Iohannis Dietenb.

Si quos diabolus per suos diaconos male coniungit, deus per suos

DE DIVORTIO TRACT.

suos ministros recte dirimit. Quid igitur consecrarium putas? Quid inde colligis. An matrimonia quamlibet ob causam infelicia facta, per diabolum esse coniuncta, ideoque per dei ministros mox incunctanter dissoluenda. Aptum inferres plane consequium, si Christi (cuius præsceptis vivimus) non repugnaret euangelio. At ingenue fateor matrimonia per non nubilem pueritiam, per vinum rationem prorsus absorbens, perque quoduis impediens ac dirimens contracta, recte a deo posse per ecclesiam aut eius primores tanquam suos legitimos ministros, dirimi.

Erasmus

xxxv. At qui diuortium inquirunt, approbat ecclesia sed hactenus, ut vterque maneat innuptus.

Responso. Iohannis Dietenb.

Recte sic approbat ecclesia. Nam sic approbandum ex diuina scriptura per spiritum sanctum est edocta.

Erasmus

xxxvi. Obsecro te an de hoc diuortio sensit Christus?

Respon. Iohan. Dieten.

Sensit vtrique de hoc diuortio Christus.

Erasmus.

xxxvii. A Iudæis interrogatur, Iudæis respondet.

Respon. Iohan. Dieten.

Non solum tunc, quando a Iudæis interrogatur sed antea dudum etiam non interrogatus discipulis respondet & diuortij legem ecclesiae præscribit Matthæi quinto capitulo.

Erasmus

xxxviii. At illi nullum aliud nouerunt diuortium, nisi quod adimeret ius repetendi dimissam & daret ius ducendi alteram.

Respon. Iohannis Dieten.

Quid tum? Scriptura tamen ipsa diuina aliud nouit quod solum proprie verum est diuortium, nullatenus admittens ius seu licentiam ducendi alteram, id quod satis ex scripturis probauimus.

Erasmus

f Siqui-

IOHANNIS DIETENBERGII

xxxix. ¶ Siquidem licuisse Iudæis etiam mulieribus a Repudio alteri nubere, vel illud est argumento quod sacerdos prohibetur repudiātam ducere &c.

Respon. Iohan. Deiten.

¶ Sed non omne qd tūc Iudæis licuit, hodie licet Chriānis.

Erasmus

xl. ¶ Quod si Christus de vero diuortio locutus est, Vnde nobis hoc nouum diuortij genus, quod nomine verius quam re diuortium est?

Respon. Iohan. Dieten,

De vero diuortio Christus utiq; locutus est, nec de alio quam de hoc ipso quod nos ecclesiasticum diuortium appellamus, id quod non nomine solum sed re vera diuortium esse iam supra satis probatum opinor.

Erasmus

xli Sed fingamus de hoc diuortio sensisse Christum

Responso Iohan. Dietenb.

Non opus est fingere, quia re vera de hoc diuortio Christus sensit.

Erasmus.

xlii. Cum Christus vnicam dūtaxat Repudiij causam idulferit, cur Augustinus addit Idolatriam & hæresim nec alio titulo quam quod hoc sit qdam fornicatio. Atq; ad eam rationem videtur omne facinus capitale, quod animam alienat a deo fornicatio quædam dici posse.

Responso Iohan. Dietenb.

Recte, iustq; titulo Augustinus addit Idolatriam & hæresim sicut & Paulus infidelitatem, nec oportet statim ad eandem rationem omne capitale facinus pertineat, quia & si charitatem (qua fit anima deo iunctissima) auferendo, animam alienet a deo. Non tamen primam ad deum quæ per fidem est coniunctionem tollit, quemadmodum Idolatria heresisque fidei contraria. Propter hanc itaque causam non a deo proprie quodlibet capitale facinus dici potest fornicatio sicut hæresis & Idolatria.

Erasmus.

Cur

1. Ioh. 4.

Osce. 2.

DE DIVORTIO TRACT.

xlvi Cur nostræ leges tot casus adiecerunt pene innumeros in quibus recipitur diuortium?

Respon. Iohannis Dietenb.

Vellem produxisset Eras. vbi nostræ leges pene innumeros adiecerint casus in quibus diuortium recipitur. Ego non plures tribus aut quatuor in nostris legibus depræhendi, vt est videre sub titulo de diuort. & de Conuer. Con. & xxxiii q. Dixit dominus xxvii quæst. ij. cap. Agatoso xxvii. quæst. i. Idolatria xxxij. q. vii ca. Omnes & cæt. Compræhensos tamen in domini sermone si ecclesiæ sic, vt par est, interpretanti credimus.

Erasmus

xlvi Hieronymus etiam ob adulterij suspicionem pronunciat libere reiici uxorem.

Respon. Iohan. Dieten.

Hoc facit, teste Glosatore Canonū, non qd suspicio fornicationis sit causa dimittēdi sed mod⁹ probādi cām dimittēdi. Proin pro eadem reputatur fornicatio & fornicationis suspicio. Nam probata suspicione, probata est fornicatio ii. q. i. Si peccauerit xxxii q. ca. Dixit dominus.

Erasmus.

xlv Si quid licet imutare in præceptis Christi cur non consulitur saluti male cohærentium.

Respon. Iohan. Deiten.

Non licet immutare in præceptis Christi quæ voluit inuariata manere. Consultum quoque volumus saluti male cohærentium, sed citra diuinorum præceptorum iniuriam.

Erasmus

xlv Si nihil licet, cur ausi sunt ex vna causa tam multas facere?

Responso. Iohannis Dietenb.

Non ideo multas ex vnica reddidere, sed qd vnica comprehenditur, instigante spiritu sancto explicatius tradidere.

Erasmus

xlv Pontificiæ leges concedunt iterare Coniugium, altero coniugum ad Christum conuerso si altera nolit abimplere.

IOANNIS DIETENBERGII.

impietate, blasphemiamque resipiscere. Christus fornicationem excepit, hunc casum non excepit. Et hic audemus concedere quod illic non audemus.

Responsio Iohan. Dietenb.

¶ Concedunt quidem istud pontificiæ leges, sed autoritate S. Pauli, imo Christi in Apostolo loquentis. Propter quod Christum non excepisse hunc casum nullatenus admitto. Nec enim minus excipit qui ait, Si infidelis discedit, discedat. Proinde apud Eras. frigiditas & error producuntur quæ quandoque dirimunt matrimonium, id quod plane concedo. Sed ob id diuortii causas esse minime probatur. Excutiuntur quoque causæ quibus adducti veteres non concedunt iterare coniugium, quæ si sufficiant vel ne, aliorum esto iudicium. Pio lectori sufficiat, Christum præcepisse, post diuortium utrumque manere innuptum, ut dictum est.

Easimus.

xlviij. Deinde cum nec Christus nec Paulus continentiam exigat, ab alijs qui continere non possunt, cur mali dicantur qui continere nequeunt, nec se continentiae voto adstrinxerunt? Corporis hoc vitium est non animi.

Respon. Iohan. Dieten.

Imo tam Christus quam Paulus continentiam a diuortiaris adeo exigunt, ut etiam perpetuæ continentiae subiiciant, nisi sibi reconcilientur. Et ideo non iuste mali dicuntur, qui contra Christi præceptum non continent, cum se voto continentiae adstrinxerunt. An non se voto maritalis astrinxit continentiae qui se uni tantum despondet? Esse vero qui continere non possint, Apostolo contrariari credo, qui ait: Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Incontinentiam autem esse corporis vitium non ajs, nequaquam scripturæ consonat quæ habet. Non est digna ponderatio continentis animæ. Scimus autem contraria circa idem versari. Et ite. Post concupiscentias tuas non eas. Potest itaque homo post suas concupiscentias ire & incontinenter vivere si velit, aut non ire si nolit, & continens manere. Potest ergo cuius appetitus subter se est, in continentiam vincere. Sed unde nisi ex animæ rationalis virtute? Ex ea itaque tam con-

tinentiam

DE DIVORTIO TRACT.

incontinentia corporis pendet quam incontinentia. Et tamen Philosophis cognitum est incontinentiam non animi nec corporis, sed totius coniuncti passionem esse.

Erasmus.

xlx. Cur poenas dare cogitur, qui nihil admisit?

respon. Iohan. Dietsch.

Non cogitur dare poenas, cui uxoris abiectio non praecurrit, & qui abiectae reconciliari potest, & q. volens hoc iudicium subit. Sicut enim amati nihil difficile, sic volenti nihil est poenale.

Erasmus.

I. Paulus Epistolae ad Roman. vii. An ignoratis (inquit) fratres &c. Nam quae sub viro est mulier &c. ut supra indutum est. Non agit hic Paulus de diuortio &c.

respon. Iohan. Dietsch.

Hic & si non agat Paulus de diuortio, legem tamen matrimonialem, diuina sancitam auctoritate citat, cui velint, nolint, diuortii subiecti sunt, eo quod diuortium non soluit conjugale vinculum.

Erasmus.

II. Alioqui si quis urgere velit hunc Pauli sermonem iuxta id quod verba sonant, ne adulteram quidem fas erit dimittere, nihil enim excipit.

Respon. Iohan. Dietsch.

Si quis hunc Pauli sermonem urgeat nihil minus inueniet quam fas non esse adulteram non dimittere, non enim hoc prohibet. At quid de adultera faciendum sit, postea prima Cor. septimo tradit.

Erasmus.

III. Rursus non apte citare videbitur legem Mosaicam Iudaeis Paulus in hac sententia, cum lex permittat maritis, qualibet ex causa repudiare, modo det libellum repudij.

Respon. Iohan. Dietsch.

Mosaicam hanc imo potius diuinam legem non Iudaeis sed Christianis quibus & eam scribit Epistolam Paulus citat, nec inepte in hanc sententiam qua non licet fidelibus matri-

f. iij. moulo

DE DIVORTIO TRACT.

mino iunctis, altero superstite, alteri nubere. Nam hoc a Christo acceperat, id quod infra in epistola ad Corinthios apte testatur. Quod enim lex non permittit maritis quilibet ex causa repudiare, etiam libello repudij dato, supra satis ostendimus.

Erasmus

III Liqueat igitur Paulum hic non exclusisse diuortium quod ipsa lex palam indulget.

respons. Iohan. Dieten.

Paulus hic verum diuortium utique non exclusit sed Iudaicum, quod Pharisaica traditione confictum nullibi lex palam indulget.

Erasmus

IIII Rursum in epistolae ad Corinthios prioris capitulo septimo in consimilem ferme modum scribit &c. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit. &c. ut supra allegatum est. Sequitur. Nec hic quidem Paulus tractat materiam diuortij.

respons. Iohan. Dieten.

Et si Paulus his verbis non tractat materiam diuortij, tractat tamen legem indissolubilitatis matrimonij cui etiam diuortium, ut saepe diximus, subest.

Erasmus

IV Paulus non videtur hic agere de grauibus flagitijs, quae crimen adulterij vel aequent vel superent etiam, sed de leuioribus offensis, ob quas apud Graecos potissimum crebra fiebant diuortia &c. Id colligitur ex eo quod sequitur. Aut viro suo reconciliari, redeunt enim in gratiam quos offensa aliqua humana diremit. Et reconciliatur quae offendit, non quae offensa est. Quod si iure discessit, cur iubet eam reconciliari quae magis erat placanda?

respons. Iohan. Dieten.

Sicut Ambrosius admonuit hic supplendam, quam Paulus nusquam addit, exceptionem Evangelicam, ne videatur Apostolus pugnare cum praecipis domini sui. Ita quoque ne CHRISTO pugnet Apostolus cum primis admonendi sumus Apostolum hic non de alijs flagitijs, quae de quibus Christus, unius praecipitum inducit locutus est, agere. Palam autem
Chri-

DE DIVORTIO TRACTATVS.

Chrs de fornicatione, q̄ adulterij crimē adaequat locutus est. Nequaquam ergo de leuioribus & Graecanicis offensis dicēdus est egisse. Nec enim Graecorum decretum sed ipsissimi Christi praeceptum introduxit, dicens. Praecipio non ego sed dominus his qui matrimonio iuncti sunt, &c. Neq̄ recte ex eo quod sequitur. Aut viro suo reconciliari, colligitur apostolum solum de leuioribus offensis egisse. Nam reconciliatur non solum qui offēdit, sed etiam qui offensus est dum placatur. Vnde scriptura habet: Exaudiat de⁹ orationes vestras & reconcilietur vobis. Et item, Dominus modicum irat⁹ est, sed iterum reconciliabitur seruis suis. Rursum, In reconcilia-tione mea dicit dominus misertus sum tui. Ideo ergo iubet apostolus eam reconciliari si iure discesserit, quia vult placatam in viri gratiam redire, si continere nolit, quemadmodum superius commonstrauimus.

Erasmus.

Quod si mutuae fuerūt offensa sed mediocres, vetat ne protinus adiungat sese alteri viro & reditum ad priorem sibi intercludat, sed maneat innupta, si forte detur vtrique reditus ad gratiam.

Responsio Iohannis Dietenb.

Nihil habet apostolus de mediocribus offensis, nec pro illis torquendus est textus sicut statim ostendimus. Neq̄ vetat protinus sese alteri adiungere viro, ne reditum sibi ad priorem intercludat. Nimirum q̄ textus apostolicus de hac re habeat nihil, quin absolute pronuntiat innuptam manere, aut suo viro reconciliari, prorsus inconuulsum Christi praeceptū relinquens; non autem Iudaeorum opinionem reducens.

Erasmus

¶ Apostolus hic de muliere duntaxat loquitur quod huic sexui apud Iudaeos non esset vllum ius repudiandi. Virum tantum hortatur, ne ob offensas huiusmodi vxorem abiciat. Non addit autem, q̄ si abiecerit, maneat celebs, aut vxori suo reconcilietur. Etiam si Augustinus vult vbiq̄ par esse ius, tam vxori quam viro, quod vt fortiter ac constanter asseuerat, ita non est quo certum doceat.

f iij. Respon-

IOHANNIS DE ITENBERGII.

Respon. Iohan: Dieten.

¶ Apostolum non de muliere solū, sed & de viro loq, re-
xtus manifeste subindicat, q̄ habet. Et vir vxorem non dimittit,
p̄misso quod dicitur. Præcipio non ego sed dominus. At dominus
quomodo p̄cipiat viro non dimittere vxorē & vxori non dimittere virē,
manifeste nos edocet euangeliū dicēs. Quicumq; dimiserit vxorem suam
nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et q̄ dimissam duxerit,
mœchatur. Et si vxor dimiserit virē suum & aliq̄ nupserit, mœchatur.
Ecce dominus vult par esse ius tam uxori quā viro fidelibus
quicq; etiam huic sexui apud Iudæos negaretur. Neque de Iudaico tractamus
repudiū, Nec operæ pretium erat adijcere de viro, q̄ celebs maneret,
aut vxori reconciliaretur, quia in hoc ipso sermone quo domini
præceptum allegauit virum & vxorem ex Christi præcepto ad paria
teneri voluit. Id quod vt fortiter ac constanter asseuerat Augustinus,
ita est quod certum doceat, nimirum domini verbum & præceptum,
ad quod sese apostolus refert.

Erasmus

lviij Vetuisse igitur videtur Paulus, ne ob vulgares causas
vxor virum reliquerit, &c.

Respon. Iohannis Dietenb.

Pertransennam videt cui hoc videtur. Non enim ob
quaslibet vulgares causas hoc Paulū vetuisse, iam supra mon-
strauimus, nisi forsā dicamus Paulum approbasse (quod ab-
sit) Pharisaicam quæ tale quid voluit de diuortio seu repu-
dio, opinionem, quam Christus adeo constanter fortiterque
reprobauit.

Erasmus.

lix Neque enim probat Apostolus vt diuulsa a viro maneat
innupta viro nolente.

Respon. Iohan: Dieten.

Neque hoc oportuit quia Christi autoritate præcepit, quæ
humanarum robore probationum non indiget, quamuis non
prorsus non probatum relinquat, quod ex autoritate domi-
ni præcepti allegat.

Erasmus.

DE DIVORTIO TRACT.

Ix. Sed hoc mauult scilicet quod diuulsa a viro maneat in nupta, quam iterato matrimonio nouo vetus oboleri.

Responsio Iohan. Deitenb

Mauult diuulsam a viro, prorsus innuptam manere, aut viro suo reconciliari, quam iterato nouo sed adulterino quodam matrimonio contrahere diuino præcepto.

Erasmus

Ixi Quod si Paulo proposita fuisset huiusmodi causa &c. fortassis pro causæ circumstantiis aliud responderet Apostolus, & nonnihil relaxaret de rigore Consilij superioris, suæque scripta ciuilius opinor nobis interpretaretur quam nos interpretamur.

Respon. Iohannis Dietenb.

Si Paulo surgente diuortij causa proponeretur nullatenus crediderim Paulum sibi non constitutum Palinodiamq; Stesichori more reciniturum, sed fortiter constanterq; prorsus quod olim scripsit, non autem aliud responsurum, nec vniquem, quod aiunt, latum ab eo diuersurum, immo de rigore prorsus nihil laxaturum, cum non suo consilio sed domini præcepto innuptam iusserit a viro diuulsam, Deniq; Paulum propter has Erasmiānas argutias opinor, sua scripta nullatenus ciuilius, secusque quam nos post Christum & eius ecclesiam catholicam docemus, interpretaturum, quin magis Erasmo quod ab olim Pilatus iudæis dicturum. Quod scripsi, scripsi. In laudem & gloriam dei superbenedicti in æternum,

A M E N

Habes nunc clarissime doctor primum quod promisi. Dein quibus Erasmus suam firmat sententiam. Postremo suarum argutiarum quantulamcunque dilutionem, quæ pro tui præclarissimi ingenij candore quandoq; conferas, vt quod vero videbitur conformius amplectaris. Quod si minus præstiterim re ipsa animum sane paratum obtuli: tuæq; præstantiæ gratificari volui, Vale

Finis.